

وقتی فلسفه، دین و علم در ۵۲ رساله به هم رسیدند

«متن کامل رسائل اخوان الصفا» فقط بازنشر یک متن کهن نیست، بلکه احیای گفت‌وگویی دیرپا درباره نسبت علم، ایمان، فلسفه و زیست انسانی است.

«متن کامل رسائل اخوان الصفا» فقط بازنشر یک متن کهن نیست، بلکه احیای گفت‌وگویی دیرپا درباره نسبت علم، ایمان، فلسفه و زیست انسانی است.

به گزارش خبرنگار مهر، کتاب «متن کامل رسائل اخوان الصفا» در حقیقت گردآوری و ترجمه متونی است که از میراث مکتوب یکی از رازآلودترین و اثرگذارترین حلقه‌های فکری سده‌های میانی اسلام برجای مانده است. این رسائل که نام کامل آنها «رسائل اخوان الصفا و خلان الوفا و اهل العدل و ابناء الحمد» است، به گروهی از اندیشمندان نسبت داده می‌شود که در بصره و بغداد، در سده چهارم هجری، فعالیتی فکری و فرهنگی گسترده داشتند. آنان نام و هویت خود را پنهان می‌کردند، اما حاصل کارشان اثری شد که قرن‌ها در حوزه فلسفه اسلامی، اخلاق، الهیات، علوم طبیعی و حتی موسیقی و ریاضیات مورد توجه قرار گرفت.

اخوان الصفا را جمعیتی سری، فلسفی و عرفانی دانسته‌اند که در روزگار شکوفایی تمدن اسلامی می‌زیستند. درباره وابستگی مذهبی آنان دیدگاه‌های گوناگونی مطرح شده، اما بسیاری از پژوهشگران، این گروه را نزدیک به سنت فکری اسماعیلیه می‌دانند. با این همه، اهمیت آنان بیش از آنکه در انتساب مذهبی شان باشد، در افقی است که برای آشتی دادن دانش‌های گوناگون و کاهش تعارضات فکری و مذهبی ترسیم کردند. در اندیشه اخوان الصفا، شریعت اسلامی و حکمت یونانی نه دو قلمرو متضاد، بلکه دو راه مکمل برای رسیدن به حقیقت‌اند؛ از همین رو، رسائل آنان را باید تلاشی آگاهانه برای نزدیک کردن فلسفه به دین و زدودن بدگمانی نسبت به تفکر فلسفی دانست.

مجموعه رسائل اخوان الصفا مشتمل بر 52 رساله است که در چهار بخش اصلی تنظیم شده‌اند: ریاضیات، منطق، علوم طبیعی و فلسفه و الهیات یا روحانیات. همین ساختار، تصویری روشن از گستره فکری این مجموعه به دست می‌دهد. خواننده در این رسائل با مباحثی متنوع روبه‌رو می‌شود: از عدد و هندسه و نجوم تا موسیقی، از طبیعت و گیاهان و جانوران تا نفس انسانی، اخلاق، سیاست و مراتب هستی. به همین سبب، این اثر در حکم نوعی دایرةالمعارف بزرگ در فرهنگ اسلامی شناخته شده؛ دایرةالمعارفی که مهم‌ترین دانش‌ها و فنون زمانه خود را در کنار یکدیگر گرد آورده و کوشیده است از دل آنها تصویری یکپارچه از عالم و آدم ارائه دهد.

یکی از ویژگی‌های مهم این رسائل، زبان ادبی و بلاغی آنهاست. اخوان الصفا صرفاً نویسندگان متونی آموزشی و علمی نبودند، بلکه می‌کوشیدند دانش را در صورتی جذاب، منظم و اقناع‌کننده عرضه کنند. از این رو، رسائل آنان هم برای مورخان علم اهمیت دارد، هم برای پژوهشگران نثر عربی و هم برای کسانی که در پی شناخت شیوه‌های انتقال معرفت در تمدن اسلامی‌اند. ناشناس بودن مؤلفان و روشن نبودن تاریخ دقیق نگارش نیز بر جذابیت تاریخی این مجموعه افزوده است؛ هرچند همین ابهام‌ها، پژوهش درباره منشأ و زمینه فکری آن را دشوارتر کرده است.

در میان مباحث رسائل، توجه به موسیقی، علوم طبیعی و نسبت عالم صغیر و عالم کبیر جایگاهی درخور تأمل دارد. اخوان الصفا، هرچند در بسیاری از مباحث از سنت یونانی، از جمله آراء اقلیدس و نیکوماخوس، بهره برده‌اند، اما در برخی زمینه‌ها به بازاندیشی و گسترش آن سنت نیز دست زده‌اند. به ویژه در رساله پنجم از بخش ریاضیات که به موسیقی اختصاص دارد، می‌توان نشانه‌هایی از کوشش‌های نظری برای فهم نظم آوایی و نسبت آن با ساختار عالم دید. در حوزه علوم طبیعی نیز آنان نخست بر مطالعه طبیعت تأکید می‌کنند و سپس از رهگذر مشاهده و تأمل، به پیوندهای رمزی و عددی میان اجزای جهان می‌رسند. در بررسی گیاهان، مثلاً، هم به صورت و ساختمان و رشد آنها توجه دارند و هم می‌کوشند جایگاهشان را در نظام کلی هستی توضیح دهند.

غایت نهایی این مجموعه، صرف انباشت دانش نیست. اخوان الصفا دانش را راهی برای «سعادت نفس» می‌دانستند. از نظر آنان، انسان با آموختن علوم، تهذیب اخلاق و فهم نظم جهان، به کمال نزدیک می‌شود. به همین دلیل، پروژه فکری آنان تنها یک طرح آموزشی یا فلسفی نیست، بلکه برنامه‌ای برای اصلاح فرد و جامعه نیز هست؛ برنامه‌ای که در آن عقل، دیانت، اخلاق و همزیستی مسالمت‌آمیز در کنار هم قرار می‌گیرند. آرمان اخوان الصفا، چنان که از رسائل برمی‌آید، کاهش نزاع‌های مذهبی و فکری و استقرار نوعی همدلی و هماهنگی انسانی بر پایه دانایی است.

انتشار این اثر در قالب چهار جلد از سوی انتشارات مولی، با ترجمه محمدعلی عسگری، مقدمه طه حسین و تقریظ سیدحسین نصر، در فراهم کردن متن کامل فارسی در یک دوره منسجم با ارزش است، و فرصتی مغتنم برای بازگشت به یکی از متون بنیادین سنت فکری اسلامی فراهم کرده است. این مجموعه، افزون بر ارزش تاریخی و فلسفی، برای خواننده امروز نیز واجد اهمیت است؛ زیرا نشان می دهد در دل تمدن اسلامی، سنتی نیرومند وجود داشته که به جای تقابل سازی میان دین و عقل، در پی جمع کردن آنها در افقی واحد بوده است. «متن کامل رسائل اخوان الصفا» از این منظر فقط بازنشر یک متن کهن نیست، بلکه احیای گفت وگویی دیرپا درباره نسبت علم، ایمان، فلسفه و زیست انسانی است.

این کتاب در چهار جلد و با بهای 9 میلیون و 500 هزار تومان منتشر شده و می تواند برای کتابخانه های تخصصی، پژوهشگران فلسفه اسلامی، تاریخ علم و علاقه مندان به میراث فکری تمدن اسلامی، اثری مرجع و قابل اعتنا باشد.